

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 9 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Ahmadjonov Ahrorbek Shuhratbek o'g'li

THE JEWS OF CENTRAL ASIA DURING THE RUSSIAN EMPIRE AND SOVIET ERA:

THE LEGAL, SOCIAL, AND CULTURAL LIFE OF THE BUKHARAN JEWS 9-13

Xurramov Xamid Bobokul o'g'li

AMIR TEMUR DAVRIDA TERMIZ VA CHAG'ONIYON QANDAY O'RIN TUTGAN? 14-18

Zikirova Maxprat Soliyevna

HARBIY SOHADA VATANPARVARLIKNI KUCHAYTIRISH TENDENSIYALARI

VA ULARNING MILLIY XUSUSIYATLARI 19-25

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Амбарцумян Анастас Алексеевич

СОСТОЯНИЕ И НЕКОТОРЫЕ ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ

ЭНЕРГЕТИКИ УЗБЕКИСТАНА 26-38

Rajabov Alibek Xushnudbekovich

ILMIY-TADQIQOT VA ISHLANMALARNI MINTAQAVIY IJTIMOIIY-IQTISODIY

RIVOJLANISH TENDENSIYALARIGA TA'SIRI 39-46

Xaytboyeva Nigora Bakmamatovna

OPPORTUNITIES FOR USING CUSTOMER-ORIENTED MARKETING STRATEGIES

IN TEXTILE ENTERPRISES 47-52

Shixiyev Raxim Muhammedovich

QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA QISHLOQ XO'JALIGI TEXNIKALARINING

RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH

ISTIQBOLLARI 53-60

Pardayeva Ma'rifat Muzaffarovna

SURXONDARYO VILOYATI IQTISODIY RIVOJLANISHINING EKONOMETRIK

VA STATISTIK TAHLILI 61-66

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Navro'zova Gulchehra Nigmatovna

BAHOUDIN NAQSHBAND RUBOIYLARIDA VASL MASALASI 67-70

Yuldasheva Diloram Yuldashevna

O'ZBEKISTONDA AXBOROT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING

DOLZARB MASALALARI 71-74

Mamadaliyev Mansurjon Mamajonovich

ZAMONAVIY JAMIYATDA FUTBOL FALSAFASINING AHAMIYATI 75-80

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Ayimbetova Zamira

BADIIY ADABIYOTDA MOTIVLARNI TIZIMLASHTIRISH

VA TASNIFLASHNING NAZARIY ASOSLARI 81-87

<i>Kurbanbaev Djavod Aminbaevich</i> ANTROPOSENTRIZM PARADIGMASINING ASOSIY TUSHUNCHA VA TAMOIYILLARI	88-92
<i>Петросянц Эрнст</i> СЕЛЕБ-СЛОВА: ОККАЗИОНАЛИЗМЫ, РОЖДАЮЩИЕСЯ В МЕДИА	93-99
<i>Gulmuradova Sobira Rustam qizi</i> NAVOIY VA TILIMIZ	100-103
<i>Begmatova Sitora Bekzod qizi</i> ROMANTIZM OQIMINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ULARNING ASOSIY VAKILLARI	104-107

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Firuz Muxitdinova</i> JAMIYAT BARQARORLIGI VA SHAXSIY BURCH: JAVOBGARLIK MADANIYATI HAQIDA TAHLILYI MULOHAZA	108-113
<i>Qayumberdiyeva Dildora Doniyor qizi</i> NIZOLARNI HAL QILISHNING MUQOBIL USULI SIFATIDA MEDIATSIYA INSTITUTINING ROLI	114-123
<i>Narimanov Bekzod Abduvaliyevich</i> IJTIMOIY LOYIHALARNI AMALGA OSHIRISHDA NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARI FAOLLIGINI YUKSALTIRISHNING INNOVATSION USULLARI	124-135
<i>Umarova Barno Akbutayevna</i> FUQAROLIK SUDLARIDA ATROF-TABIIY MUHITGA NISBATAN YETKAZILGAN ZARARLARNI UNDIRISH BILAN SUD AMALIYOTIDAGI MUAMMOLARNING AYRIM JIHATLARI	136-143
<i>Rasulov Baxtiyor Shavkatovich</i> ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISH QONUNCHILIGI IJROSI USTIDAN PROKUROR NAZORATI	144-150
<i>Normatov Ermamat Toyir o'g'li</i> ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDA XALQARO HUQUQ VA MILLIY QONUNCHILIK	151-164
<i>Karamanova Benazir</i> YANGI O'ZBEKISTONDA YOSHLARNING QONUN IJODKORLIGIDA ISHTIROKI	165-169
<i>Ametova Nurjamal Kudaybergenovna</i> JINOYATLARNI OLDINI OLISHDA QO'SHIMCHA JAZOLARNING PREVENTIV XUSUSIYATLARI	170-177
<i>Rajabov Sherzodbek Ravshanbekovich</i> NEUSTOYKA TO'LASH JAVOBGARLIK TURI SIFATIDA	178-181

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Madaminova Gulzoda Madaminovna</i> VOLEYBOL MASHG'ULOTLARI ORQALI MAKTAB O'QUVCHILARINING JISMONIY SIFAT KO'RSATKICHLARINI RIVOJLANTIRISH	182-185
--	---------

Rizayeva Gulnoza Xikmatuloyevna

AKADEMIK LITSEYLARDA “ATOM VA YADRO FIZIKASI BO‘LIMI MAVZULARINI”
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VOSITASIDA O‘QITISH METODIKASI. (“ELEMENTAR
ZARRALAR «BOG‘I». POZITRONNING KASHF ETILISHI. ANTIZARRALAR. ELEMENTAR
ZARRALARNI XARAKTERLOVCHI KATTALIKLAR. ELEMENTAR ZARRALAR
FIZIKASIDAGI SAQLANISH QONUNLARI. ORALIQ BOZONLAR-KUCHSIZ O‘ZARO
TA’SIRNING TASHUVCHILARI” MAVZUSI MISOLIDA) 186-197

Received: 15 August 2025
Accepted: 30 August 2025
Published: 15 September 2025

Article / Original Paper

THE ECONOMETRIC AND STATISTICAL ANALYSIS OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF SURXONDARYO REGION

Pardayeva Ma'rifat Muzaffarovna

Independent Researcher

Termez Institute of Economics and Service

Abstract. This article analyzes the economic development trends of the Surxondaryo region using econometric and statistical methods. The main focus of the analysis is the region's Gross Regional Product (GRP), with in-depth examination of its growth rates, descriptive statistics, and key influencing factors. The article presents changes in GRP volume over the period from 2010 to 2024 through statistical tables and graphs. In addition, sectoral correlation analysis and regression models have been constructed. The results of the analysis reveal that agriculture, industry, services, and particularly the coke and oil refining industry have a significant impact on GRP. The construction sector has also been tested as a factor within the regression models. Based on the findings presented in the article, it is concluded that the economy of the Surxondaryo region is developing steadily and consistently.

Keywords: Surxondaryo region, Gross Regional Product (GRP), econometric analysis, statistical analysis, regression model, correlation, agriculture, industry, service sector, oil refining, construction industry, economic development.

SURXONDARYO VILOYATI IQTISODIY RIVOJLANISHINING EKONOMETRIK VA STATISTIK TAHLILI

Pardayeva Ma'rifat Muzaffarovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Surxondaryo viloyatining iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari ekonometrik va statistik usullar orqali tahlil qilinadi. Asosiy tahlil obyekti sifatida viloyat yalpi hududiy mahsuloti (YaHM) tanlanib, uning o'sish sur'atlari, tasviriy statistikasi va asosiy omillari chuqur o'rganiladi. Maqolada 2010–2024-yillar davomida YaHM hajmidagi o'zgarishlar statistik jadval va grafiklar orqali ko'rsatilgan, shuningdek, tarmoqlar bo'yicha korrelyatsion tahlil hamda regressiya modellari tuzilgan. Tahlillar natijasida qishloq xo'jaligi, sanoat, xizmat ko'rsatish va ayniqsa koks va neftni qayta ishlash sanoatining YaHMga ta'siri yuqori ekani aniqlangan. Shuningdek, qurilish sanoati omili ham regressiya modellarida sinovdan o'tkazilgan. Maqolada keltirilgan natijalar asosida Surxondaryo viloyati iqtisodiyotining barqaror va izchil rivojlanayotganligi xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: Surxondaryo viloyati, yalpi hududiy mahsulot (YaHM), ekonometrik tahlil, statistik tahlil, regressiya modeli, korrelyatsiya, qishloq xo'jaligi, sanoat, xizmatlar sohasi, neftni qayta ishlash, qurilish sanoati, iqtisodiy rivojlanish.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I9Y2025N08>

Kirish. Surxondaryo viloyati iqtisodiy salohiyatini baholashda asosiy ko'rsatkichlardan biri bu – Yalpi hududiy mahsulot (YaHM) hajmidir. YaHM — bu ma'lum bir hududda, shu jumladan, viloyatda ma'lum vaqt oralig'ida (odatda bir yilda) yaratilgan barcha yakuniy mahsulotlar va xizmatlarning umumiy qiymatini ifodalaydi. Bu ko'rsatkich viloyat iqtisodiy

rivojlanish darajasi, ishlab chiqarish hajmi, xizmat ko'rsatish sohasi, investitsiya faolligi, bandlik darajasi va boshqa ko'plab omillarni kompleks tarzda aks ettiradi.

Surxondaryo viloyati iqtisodiyotining asosiy tarmoqlari – qishloq xo'jaligi, sanoat, xizmatlar sohasi va qurilish – YaHMning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Jumladan, viloyat o'zining agroiqtisodiy salohiyati bilan ajralib turadi. Paxtachilik, g'allachilik, sabzavot yetishtirish hamda chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi yildan-yilga ortib borayotgani YaHMning o'sishida asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, sanoat tarmog'i, xususan, qurilish materiallari, to'qimachilik va oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish sohalarining rivojlanishi YaHM ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining faolligi ortib borayotgani viloyat iqtisodiyotining diversifikatsiyalashuviga xizmat qilmoqda.

Hududiy iqtisodiy rivojlanishni chuqur tahlil qilishda YaHMga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlash va ularning nisbiy ta'sir darajasini baholash muhim metodologik masala hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, ko'p omilli ekonometrik model qurish, hududiy iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sir qiluvchi demografik, investitsion, infratuzilma va institutsional omillar o'rtasidagi bog'liqliklarni aniqlash imkonini beradi. Ushbu yondashuv nafaqat mavjud iqtisodiy holatni tahlil qilish, balki iqtisodiy siyosat choralarning prognozli ta'sirini baholash, strategik rejalashtirish va hududiy rivojlanishning optimal yo'nalishlarini asoslashda muhim ilmiy-amaliy vosita sifatida xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot usuli. Ma'lumki, korrelyatsion tahlil ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'lanish zichligini aniqlaydi [1; 24-b.]. Usul YaHM ga turli omillarning ta'sir darajasini aniqlash imkonini beradi. Shu asnda, modelda qatnashadigan omillar ajratib olinadi. Regression tahlil orqali esa bir ko'rsatkichning boshqalari bilan bog'lanish shaklini aniqlash mumkin bo'ladi [2; 11-b.]. Bu esa YaHM ga boshqa omillarning ta'sir hajmini o'lchashga yordam beradi [3; 3-b.].

Ko'p omilli ekonometrik modelining umumiy ko'rinishi esa quyidagicha bo'ladi [4; 7-b.]:

$$y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots + b_nx_n, \quad (1)$$

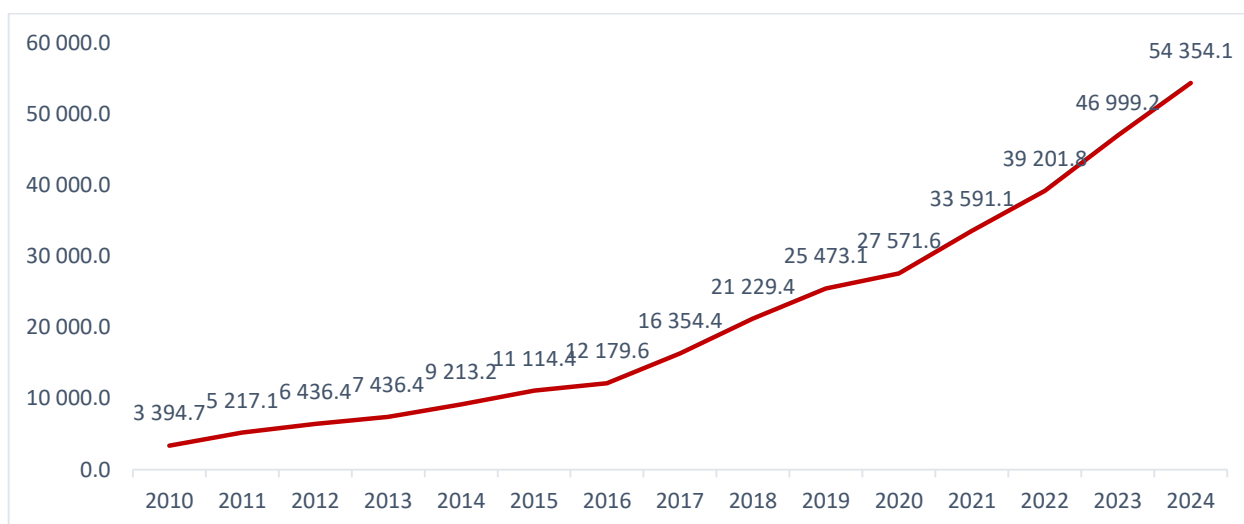
bu yerda, b_n – koeffitsiyent; x_n – omillar.

Bu kabi usullar yordamida tahlillar bir necha olimlar tomonidan amalga oshirilgan:

Jo'rayev A. [5; 1-3-b.] "O'zbekiston mintaqalarida yalpi hududiy mahsulotni shakllantiruvchi omillar" mavzusidagi tadqiqotida qishloq xo'jaligi va sanoatning hududiy iqtisodiyotdagi o'rnini o'rganib chiqdi. Muallif YaHM o'sishini aniqlovchi omillar sifatida sanoat ishlab chiqarishi, eksport ko'rsatkichlari va infratuzilma rivojlanishini asos qilib olgan. Tahlil uchun panel ma'lumotlar asosidagi ekonometrik modeldan foydalanilgan.

Mankiw N.G., Romer D. va Weil D.N. [6; 1-4-b.] lar "A Contribution to the Empirics of Economic Growth" nomli maqolalarida ular yalpi ichki mahsulot o'sishini ta'minlovchi kapital, mehnat va texnologik taraqqiyot omillarini Solow o'sish modeliga asoslanib tahlil qilgan. Ular bu omillarni panel ma'lumotlar yordamida tekshirib, iqtisodiy o'sish uchun inson kapitalining muhimligini ta'kidlagan.

Muhokama. YaHM hajmining yillik o'sish sur'atlari orqali viloyat iqtisodiyotining umumiy holati, uning barqarorlik darajasi va rivojlanish istiqbollari haqida xulosa chiqarish mumkin. Misol uchun, Surxondaryo viloyatida oxirgi yillarda kuzatilayotgan YaHM o'sishi iqtisodiy faollikning oshayotganidan dalolat beradi (1-rasm).

1-rasm. Surxondaryo viloyati yalpi hududiy mahsuloti (mlrd so'm)¹

2010–2024-yillar davomida Surxondaryo viloyatining yalpi hududiy mahsuloti hajmi sezilarli darajada oshganini ko'rish mumkin. 2010-yildagi 3 394,7 milliard so'mlik YAHM hajmi 2024-yilga kelib 54 354,1 milliard so'mga yetgan, bu esa taxminan 16 baravar o'sishni anglatadi. Yillar kesimida YAHM doimiy o'sish tendensiyasini saqlab qolgan bo'lib, ayniqsa 2015-yildan keyingi davrda keskin o'sish kuzatilgan. Bu holat viloyatda iqtisodiy faollik oshganini, sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohalarida jadal rivojlanish amalga oshirilganini anglatadi.

Ayniqsa, 2020-yildan keyingi yillarda yalpi hududiy mahsulot hajmining tez sur'atlarda ortgani kuzatilmoqda. Masalan, 2020-yildagi 21 229,4 milliard so'mlik hajm 2024-yilga kelib 54 354,1 milliard so'mga yetgan, bu esa 4 yil ichida ikki baravardan ortiq o'sishni ko'rsatadi. Ushbu tendensiyalar viloyat iqtisodiy siyosatining samaradorligi, investitsiya loyihalarining faolligi, ishlab chiqarish hajmining kengaygani hamda tadbirkorlik subyektlari sonining ortgani bilan izohlanadi. Shu asosda, Surxondaryo viloyatining iqtisodiyoti izchil va barqaror rivojlanayotganligini ta'kidlash mumkin.

Yalpi hududiy hajmining tasviriy statistikasi orqali uning rivojlanishi haqida muhim ma'lumotlar olish mumkin. U 1-jadvalga keltirilgan.

¹ www.surxonstat.uz – Surxondaryo viloyati Statistika boshqarmasi sayti ma'lumotlari.

1-jadval

Tasviriy statistika¹

T/r	YaHM	Qiymati
1	O'rtacha	21317,77
2	Standart xato	4158,284
3	Mediana	16354,4
4	Moda	#H/Д
5	Standart chetlanish	16104,97
6	Tanlanma dispersiyasi	2,59E+08
7	Ekstsess	-0,42152
8	Assimmetriya	0,814003
9	Interval	50959,4
10	Minimum	3394,7
11	Maksimum	54354,1
12	Summa	319766,5
13	Hisob	15

2010–2024-yillardagi Surxondaryo viloyati Yalpi hududiy mahsuloti (YaHM) hajmining tasviriy statistikasi uni barqaror o'sish bilan birga, o'zgaruvchanlik darajasi yuqoriligi bilan ajralib turishini ko'rsatadi. O'rtacha qiymat 21 317,77 mlrd so'mni tashkil qilgan bo'lib, mediananing 16 354,4 mlrd so'mga tengligi YaHM qiymatlari o'rtacha atrofida jamlanganini anglatadi. Standart chetlanishning yuqoriligi (16 104,97) YaHM ko'rsatkichlari orasida sezilarli tafovutlar mavjudligini bildiradi. Assimmetriya musbat (0,81) bo'lib, bu taqsimotning o'ngga og'ganini, ya'ni ba'zi yillarda juda yuqori o'sishlar qayd etilganini anglatadi. Ekstsessning manfiy bo'lishi esa YaHM taqsimoti normal taqsimotga nisbatan biroz yassiroq ekanini ko'rsatadi. Minimum va maksimum qiymatlar orasidagi farq — 50 959,4 mlrd so'm bo'lib, bu viloyat iqtisodiyotida o'tgan yillar davomida keskin o'zgarishlar yuz berganidan dalolat beradi.

2-jadval

Korrelyatsiya matritsasi²

	y	x1	x2	x3	x4	x5	x6	x7	x8	x9	x10	x11
Y	1 0,99											
x1	9 0,96	1 0,95										
x2	3 0,95	2 0,94	1 0,96									
x3	4 0,95	6 0,95	1 0,99	1 0,93								
x4	9 0,82	1 0,83	3 0,67	0 0,78	1 0,64							
x5	1 0,91	2 0,90	5 0,98	6 0,90	9 0,97	1 0,55						
x6	8	4	1	0	9	3	1					

¹ Muallif ishlanmasi² Muallif ishlanmasi

	0,93	0,92	0,96	0,97	0,92	0,72	0,92					
x7	5	5	0	7	7	1	0	1				
	0,82	0,80	0,94	0,87	0,92	0,43	0,96	0,90				
x8	4	2	4	8	6	9	3	7	1			
	0,93	0,92	0,99	0,94	0,97	0,65	0,97	0,94	0,95			
x9	7	3	0	9	6	5	9	7	9	1		
	0,96	0,96	0,94	0,97	0,92	0,79	0,87	0,96	0,83	0,91		
x10	3	1	4	3	5	6	8	8	0	2	1	
	0,99	0,99	0,98	0,95	0,97	0,77	0,95	0,94	0,86	0,96	0,95	
x11	4	0	1	6	8	3	0	0	8	4	4	1

Tahlillarga ko'ra, yalpi hududiy mahsulot hajmi (y)ga ta'sir etuvchi omillar sifatida qishloq xo'jaligi (x_1), sanoat (x_2), xizmat ko'rsatish sohasi (x_{11}) hamda turli ishlab chiqarish tarmoqlari tanlab olindi. Jumladan, oziq-ovqat (x_3), to'qimachilik (x_4), koks va neftni qayta ishlash (x_5), nometall mineral mahsulotlar (x_6), tog'-kon sanoati (x_7), metall buyumlar (x_8), mebel (x_9) va kiyim ishlab chiqarish (x_{10}) tarmoqlari ushbu tahlil doirasiga kiritildi. Modelda qatnashuvchi omillarni tanlab olish maqsadida korrelyatsiya tahlili amalga oshirildi (2-jadval).

Korrelyatsion tahlil natijalari $r > 0,8$ shartga ko'ra barcha omillar natijaviy belgi bilan zich bog'langan. $r < 0,8$ shartga asosan o'zaro kolleniar bo'lmagan omillar quyidagilar: x_5 va x_2 , x_5 va x_3 , x_5 va x_4 , x_5 va x_6 , x_5 va x_7 , x_5 va x_8 , x_5 va x_9 , x_5 va x_{10} , x_5 va x_{11} .

Yuqoridagi omillar qatnashgan modellarni tajribadan o'tkazish maqsadga muvofiq. Biroq, e'tibor qaratilsa x_1 omili birorta boshqa omil bilan o'zaro kuchsiz bog'langan holati mavjud emas. Bu ushbu omilning tahlillardan chiqarib tashlash zarurligini anglatmaydi. Chunki, hudud iqtisodiyoti qishloq xo'jaligi bilan chambarchas bog'liq.

Bundan tashqari, x_3 dan x_{10} gacha bo'lgan omillar sanoat tarmog'i tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu sababli alohida holatlar hisobga olinmasa ushbu omillar ta'sirini x_2 to'liq o'zida mujassam etadi.

Natijalar. Shunday qilib, quyidagi modellarni tajriba qilish ayni maqsadni beradi:

$$y = a_1 + b_1x_1 \quad (2)$$

$$y = a_2 + b_{21}x_1 + b_{21}x_1 \quad (3)$$

$$y = a_2 + b_{21}x_1 + b_{21}x_1 \quad (4)$$

(2) model qishloq xo'jaligi tarmog'i ishlab chiqarishining yalpi hududiy mahsulotga bog'lanish shaklini ifodalaydi. (3) model koks va neftni qayta ishlash hamda sanoat tarmoqlari, (4) model esa koks va neftni qayta ishlash hamda xizmat ko'rsatish sohasi o'rtasidagi regression bog'lanishni ifodalaydi.

Modellashtirish natijalari 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval

Regression tahlil natijalari¹

№	Model	R^2	Fisher F mezoni	t statistika
1	$y = 1,453x_1$	0,999	14394,09	119,98
2	$y = 32,127x_5 + 3,12x_2$	0,992	906,33	7,73 14,17
3	$y = 17,861x_5 + 2,502x_{11}$	0,998	3798,27	7,37 29,64

3-jadvalda keltirilgan modellashtirish natijalari alohida omillarning natijaga ta'sirini hisobga olgan.

Xuddi shu tarzda 12-omil sifatida qurilish sanoati ishlab chiqarish hajmini tajribalardan o'tkazilganda quyidagi modelga erishildi:

$$y = 29,386x_5 + 3,856x_{11} \quad (5)$$

Model bo'yicha $R^2 = 0,993$, $F = 1031,58$, $t_{b_1} = 7,27$, $t_{b_2} = 15,17$.

Xulosa. Barcha modellarda koks va neftni qayta ishlash sanoati ishlab chiqarish hajmining yalpi hududiy mahsulotga ta'siri yuqoriligi aniqlandi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Каморников С.Ф., Каморников С.С. Эконометрика: учеб. пособие. – М.: Интеграция, 2012. – 262 с.
2. Радионова М.В., Фролова Н.В. Эконометрика: учеб.-метод. пособие / сост. – Пермь: Изд-во Перм. нац. исслед. политехн. ун-та, 2018. – 187 с.
3. Субханова М.А., Тураев Б.Э. Корреляционно-регрессионный анализ ликвидности коммерческих банков. The multidisciplinary journal of science and technology, Volume. 4., Issue 3, 2024
4. Максимова Т.Г., Попова И.Н. Эконометрика: учебно-методическое пособие – СПб.: Университет ИТМО, 2018. – 70 с.
5. Жўраев А. Ўзбекистон минтақаларида ялпи ҳудудий маҳсулотни шакллантирувчи омиллар // Иқтисодий таҳлил журнали. – 2018. – №2. – Б. 30–38.
6. Mankiw N.G., Romer D., Weil D.N. A Contribution to the Empirics of Economic Growth // The Quarterly Journal of Economics. – 1992. – Vol. 107, No. 2. – P. 407–437.

¹ Muallif ishlanmasi

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).